

УДК 94(477-2)''18/191'':061.2:050(477)

Любов Засць

Описи стародавніх споруд Луцька у періодиці громадських товариств Правобережної України (остання третина XIX – початок XX ст.)

У статті проаналізовано публікації періодичних видань громадських товариств Правобережної України останньої третини XIX – початку XX ст., де наводяться огляди світських та церковних архітектурних пам'яток м. Луцька. Представлено матеріали про замок Любарта, церкву Іоана Богослова, єврейську синагогу, кафедральний католицький костел Св. Трійці.

Ключові слова: Луцьк, стародавні споруди, періодичні видання, церква, замок.

Постановка наукової проблеми та її значення. Важливою умовою збереження української нацією самоідентичності виступає засвоєння нею власної історичної спадщини та її критичне осмислення. Адже історичне минуле складає органічну частину того середовища, що оточує людину від часу її появи на світ. Воно активно впливає на її формування як особистості впродовж життя, зокрема потребу збереження створених людством культурних цінностей.

Невід'ємним складником цієї спадщини є пам'ятки – предмети матеріальної та духовної культури. Вони виступають потужним джерелом інформації, яке дає змогу відтворити ті чи ті грані життя українського народу протягом попередніх історичних періодів, засвідчити його самотність, непересічну роль серед людської цивілізації. Звернення до них, відновлення за їх допомогою призабутих вікових традицій і духовних цінностей сприяють також збереженню самоідентифікації української нації.

Системна трансформація українського суспільства активізувала інтерес суспільно-гуманітарних наук до культурної спадщини як джерельної бази з історії національного відродження, розмаїття духовних надбань українського народу, – тобто тих чинників, які є органічним компонентом демократичного державотворення. Зацікавлення громадських структур пам'ятками волинського краю носило не випадковий характер. Як регіон, що, за словами визначного українського пам'яткознавця М. Біляшівського, володів із-поміж усіх правобережних українських земель найбільшою кількістю уцілілих об'єктів культурної спадщини, він привертав особливу увагу через історичні, державні, суспільно-політичні й наукові обставини. Тому досить часто на сторінках періодики громадських товариств Правобережної України останньої третини XIX – початку XX ст. історики та краєзнавці описували власні наукові експедиції (екскурсії), процес дослідження історичних пам'яток, зокрема і стародавніх споруд Луцька.

Аналіз досліджень цієї проблеми. На сторінках періодичних видань громадських товариств публікувалися результати оглядів світських та церковних архітектурних пам'яток, розповідалося про відновлення окремих з них. Так, науковою і художньою майстерністю позначені матеріали О. Левицького на сторінках «Чтений в Историческом обществе Нестора-летописца», О. Фотинського в «Историко-археологическом сборнике» про архітектурні пам'ятки Луцька. Матеріал про оборонні споруди Луцького замку надрукував у «Военно-историческом вестнике» О. Мердер.

Мета і завдання статті. Метою статті є аналіз відбиття на сторінках періодики громадських товариств Правобережної України останньої третини XIX – початку XX ст. тематики, пов'язаної з пошуком, вивченням та описом у зазначений період стародавніх споруд Луцька; показ наукової цінності вміщених тут оповідних та джерелознавчих матеріалів, внеску видань у популяризацію відомостей з історії, пам'яткознавства й джерелознавства регіону. Досягнення мети здійснено шляхом ретельного ознайомлення зі змістом матеріалів, що опубліковані на сторінках періодичних видань, їх групування, критичного аналізу й узагальнень.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На сторінках періодичних видань громадських товариств публікувалися результати оглядів світських та церковних архітектурних пам'яток, розповідалося про відновлення окремих із них.

Так, на сторінках «Чтений в историческом обществе Нестора-летописца» (далі «Чтения»). – Л. 3.) – друкованого періодичного органу Історичного товариства Нестора-літописця – опублікована історична

розвідка О. Левицького «Луцька старовина» [2]. О. Левицький стверджує, що «...давній Луцьк наполовину, якщо не більше, був побудований з каменю, ... п'ять чи шість кам'яних церков, два костели та багато кам'яниць» [2, с. 55]. Луцький замок, будучи навіть напівзруйнованим, становить величну споруду. Займає він невелику площу на підвищенні, яка сама собою призначена для оборонних цілей: із трьох сторін оточена болотами річок Стир і Глушця, а з четвертої, зі сторони міста, відділяє доволі глибокий рів, через який перекинутий міст. Внутрішня частина замку має форму неправильного круга в 55 сажень (115,5 м) довжини і 48 сажень (100,8 м) ширини й оточена масивними стінами висотою до трьох і більше сажень (понад 6,3 м) зі збереженими амбразурами і бійницями. Фундаменти їх закладені з дикого каменю-вапняка, а стіни – із цегли, між якою трапляються і куски дикого каменю. Форма цегли продовгувата, трохи більша ніж сучасна.

Далі автор зазначає, що в трьох кутках Луцького замку здіймаються чотирикутні кам'яні вежі: одна при в'їзді, так звана «воротна», друга – справа від неї, зі сторони р. Стир, а третя – зліва, над р. Глушець, яка здавна називалася «владичою», тому що підтримувати її в належному стані повинні були луцькі владики. Вежі мали колись по три і чотири поверхи, які були зруйновані під час пожежі 1781 р. Західна сторона замку наполовину зруйнована, але не від часу: в 1780-х рр. луцький староста, князь Й. Чарторийський, щоб вона не загороджувала світла одноповерховому будинку, який він побудував для міського суду і для розміщення актових книг, наказав її розібрати. Церква з високою кам'яною дзвіницею і з дерев'яним будинком для проживання єпископа та соборного кліру була зруйнована. Залишився лише побудований князем Чарторийським одноповерховий кам'яний будинок, де розташовувались казарми та залишки кам'яної будівлі, в якій колись перебувала «служба замкова», тобто гарнізон. На місці єпископського будинку зведено кам'яну будівлю, де було військове відомство.

О. Левицький пише, що навколо верхнього замку простягалася кам'яна стіна, що мала вигляд продовгуватого напівкруга. Це було передмістя або Окольний замок, який називався Дольним, тобто Нижнім. У Нижньому замку було 8 веж: 4 кам'яні і стільки ж дерев'яних. На перехресті Домініканської та Кармелітської вулиць стояла в'їзна вежа із мостом, який сполучав замок із містом; це місце називалося перекопом.

Від кафедрального костелу простягається масивна кам'яна стіна, що оточує будівлю колишнього монастиря бригідок, а далі з невеликими перервами дотягується до самого верхнього замку. Це і є старовинне укріплення замку Окольного, яке згадується в люстрації 1545 р. і яке, за поширеними на той час переказами, почав будувати князь Любарт, а закінчив Свидригайло [2, с. 56–60].

Вчений звернув увагу ще на одну пам'ятку архітектурної старовини м. Луцька – єврейську синагогу. Вона становила квадратну кам'яну споруду, всередині якої була велика зала з високим склепінням. Поверх масивних стін із чотирьох сторін була надбудована майже у 2 аршини (1,4 м) кам'яна огорожа; інші стіни, що закривали кривлю будівлі, мали кам'яні колони оригінального стилю зі збереженими між ними бійницями. До південно-західного кутка будівлі примикає чотирикутна двохповерхова вежа з такою самою надбудовою та бійницями. Всередині вежі містилися кам'яні сходи, настільки вузькі, що навіть одній людині важко було пройти. Архітектура всієї будівлі носить відбиток глибокої старовини. Форма цегли, спосіб цементування схожий, як у замку Любарта.

О. Левицький наводить декілька припущень про призначення будівлі, оскільки зазначає, що давні люстрації не містять інформації про синагогу. У ході досліджень автор приходив до висновку, що, враховуючи місце будівництва теперішньої синагоги (берег р. Стир, на околиці старого міста) і те, що до неї прибудована вежа, яка зберегла свої фортифікаційні ознаки, ця будівля колись входила в систему міських укріплень, які виходили за межі Окольного замку. Вчений висловлює думку, що синагога, можливо, також служила й окремим фортом, який був призначений для захисту західної частини міста [2, с. 60–61].

Відзначаючи особливості кафедрального католицького костелу Св. Трійці, О. Левицький підкреслив, що його будівництво було розпочате 1616 р. і тривало 25 років. Споруда будувалася за рахунок добровільних пожертвувань місцевої знаті, насамперед представників таких княжих дворів, як Вишневецькі, Чарторийські, Святополк-Четвертинські. У кам'яних двоповерхових корпусах, що прилягали до костелу, знаходився луцький єзуїтський колегіум, заснований у 1606 р. і закритий 1781 р. «Треба віддати належне луцьким єзуїтам, створений ними храм є шедевром архітектурного мистецтва XVII ст. в стилі ренесансу» [3, с. 62]. У двох залах розміщена

старовинна колегіатська бібліотека, яка налічувала декілька тисяч томів, незважаючи на часті пожежі, що переніс костел. У бібліотеці зберігаються рукописи на вірменській мові, що відносяться до XVI–XVII ст., і три збірники документів, які містять інформацію про існування в минулі часи в Луцьку вірменської общини.

Науковець задається питанням, чому в місті, яке існує вже понад вісім століть і було центром політично-релігійного й культурного життя, залишилося так мало історичних пам'яток, а ті, які збереглися, відносяться до литовського періоду? О. Левицький пише: «...ще у XII ст. в Луцьку було чотири монастирі, два католицьких костели і шістьнадцять православних церков, з яких три монастирі та декілька церков були засновані ще давніми луцькими князями: Мстиславом Володимировичем Мономаховичем, Васильком Романовичем, Любартом Гедиміновичем та ін. Деякі з цих храмів уціліли до часу повернення Волині під владу Росії. На сьогодні з числа старовинних церков у Луцьку збереглася лише Покровська і уніатські забудови минулого століття; про решту забута сама пам'ять і лише за допомогою документальних джерел нам вдалося визначити місця (і то не всіх), де вони колись стояли» [3, с. 65–66].

У рік приєднання Луцька до Росії (1795 р.) в ньому було вісім прекрасних костелів, три уніатські і жодної православної церкви. З ліквідацією уніатської луцької кафедри церкви перетворювались у православні. Дмитрівська і Покровська були парафіяльними, Хрестовоздвиженська – монастирською (василіанською); замкова – Івана Богослова – залишалася розібраною. Хрестовоздвиженська церква була кам'яною та досить великою. Побудована у 1630-х рр. зусиллями та за кошти Луцького Хрестовоздвиженського братства вона славилася тим, що колись при ній існувала греко-слов'янська православна школа, друкарня та лікарня.

Із переходом в унію (близько 1720 р.) братство занепало і не змогло далі утримувати ці заклади; лише училище продовжували утримувати монахи-василіани, але і воно безслідно зникло у XVIII ст. У 1797 р. Церква у них була відібрана і перетворена в соборну, а в колишньому братському корпусі розмістили Луцьке духовне правління і соборний причт. О. Левицький описує, що це був досить міцний храм у формі трьох напівсферичних куполів, всередині яких були зображені герби князів Святополк-Четвертинських, Пузинів, панів Гулевичів та інших волинських шляхетських родів. 1803 р. сталася пожежа, після якої проводити богослужіння стало неможливо. Соборним храмом вибрали Покровську церкву, яка була тісною, бідною, перебудованою у XVIII ст. за типом уніатських церков, притому стояла вона в низовині та була закрита єврейськими будинками. Розповідь про це, як зазначає сам автор, досить детальна, оскільки це «...жива сторінка з первісної історії відновлення православ'я на Волині» [3, с. 72].

Після знищення Хрестовоздвиженської церкви в Луцьку залишився ще один православний кам'яний храм – церква святого Дмитрія. Знаходилася вона в Окольному замку навпроти колишнього монастиря бригідок. Час її спорудження точно не відомий. Однак існує припущення, що вона побудована не пізніше XII ст. Не дивлячись на всі події, церква збереглася у своєму первісному вигляді. Є відомості, що у XVI ст. вона належала родині шляхтичів Гулевичів, із якої походив родом православний луцький єпископ Феодосій Гулевич. Пізніше була подарована католикам і лише у 1795 р. передана назад у православне відомство. З відкриттям 1832 р. у Луцьку гімназії у ній було відновлено богослужіння. Коли гімназія переїхала до м. Клеваня, у Дмитрівській церкві проходили богослужіння для військових частин. 1845 р. церква постраждала від пожежі і більше не відновлювалася [3, с. 84–85].

На сторінках «Чтений» О. Левицький висвітлив історію ще однієї церкви – Святого апостола Якова. Час її заснування невідомий. Автор припускає, що вона була побудована в період князювання в Луцьку нащадків Володимира Великого. Люстрація 1552 р. згадує про муровану церкву Святого апостола Якова, яка на цей час уже була спустошена. У 1793 р. боніфратри її відбудували і перетворили в костел, влаштувавши в ній вівтар на тому самому місці, тобто повернутий на схід. Вони майже не змінили церкви, залишивши її старовинно-православний вигляд. У 1843 р. вона згоріла, а 1858 р. її руїни були продані з торгів на матеріали [3, с. 89–91].

Окреме місце у своєму часописі О. Левицький відводить культовій споруді Луцька – замковій церкві Іоанна Богослова [4]. Вчений доводить, що Луцький замок і церква в його середині існували ще задовго до часів Любарта Гедиміновича, тобто до середини XIV ст. Вірогідно, що ця церква була першим християнським храмом у Луцьку. Із заснуванням у XIII ст. окремої Луцької єпархії замкова

церква стала кафедральною, що поставило її в ряд головних святинь Волині. Прикраси для цього храму пожертвував ще Володимир Василькович, зокрема великий срібний – з позолотою – хрест [4, с. 72]. При храмі знаходився єпископський будинок. Ґрунтуючись на актах кінця XVII ст., дослідник приходиться до висновку, що церква, яка зберігала у своїх стінах поховання давньоруських князів, є будовою великокняжої епохи.

У XVI ст. собор був досить багатий: йому належало 4 містечка і 34 села. Церква Іоанна Богослова була невеликою, однокупольною. В XVI ст. вона виявилася спустошеною через польсько-руські й уніатсько-православні суперечки. Потім церква перейшла до уніатів і перебувала в їхніх руках майже 40 років. 1637 р. її було передано православним; у 1776 р. вона знову перейшла під владу уніатів, які повністю зруйнували [4, с. 75].

У 1855 р. професор М. Іванишев, керуючись документами XVI ст., які свідчили про поховання у церкві Іоанна Богослова князя Любарта та інших руських князів, провів тут археологічні розкопки з метою віднайдення гробниць. Наступного року для продовження розкопок у Луцьку Київська археографічна комісія відрядила сюди завідувача музею Київського університету Волошинського. Під час розкопок на глибині 2,5 м він виявив гробницю, побудовану із цегли. Відкривши кам'яну плиту, яка слугувала кришкою в гробниці, дослідник знайшов скелет, повернутий обличчям на схід. Ніяких залишків, окрім дрібних шматочків дерева, не було знайдено. За припущеннями Волошинського ці шматки дерева могли бути залишками хреста. Чи були це рештки князя Любарта, з'ясовано не було [2, с. 78–79].

Питання вивчення та збереження культурних цінностей входило й у програму діяльності Волинського церковно-археологічного товариства. Діяв розпорядчий комітет товариства, який опікувався збором відомостей про давні церкви та церковні пам'ятки Волинської єпархії, а також про церкви, які вирізнялися особливою архітектурою. Дослідження і матеріали, варті уваги, повинні були друкуватися у «Волинських єпархіальних відомостях» або окремими відбитками [1]. Така традиція залишилася, коли Товариство почало друк «Волинского историко-археологического сборника» – власного періодичного видання. Зі статті волинського краєзнавця О. Фотинського «Звичайні люди старої Волині: із сімейної хроніки двох поколінь дворян Загоровських у другій половині XVI ст.» дізнаємося про найдавнішу волинську обитель – Луцький Пречистенський монастир, який належав родині Загоровських [5]. Стояв монастир на підвищенні, яке називалося Святою горою. На кінець XVI ст. монастир знаходився у повному занепаді, із церковного начиння «...збереглися жалюгідні залишки, які, однак, свідчили про минуле благополуччя монастиря» [6, с. 194].

Архітектурні цінності м. Луцька цікавили також членів Київського відділу імператорського Російського військово-історичного товариства. Інформацію про історичні пам'ятки Луцька, його історичне минуле містить довідка про місто із 6 ілюстраціями, підготовлена О. Мердером й опублікована на сторінках періодичного видання товариства – «Военно-исторического вестника» [5]. На початку статті автор зазначає: «За старовинністю, витонченістю і відносною збереженістю, особливої уваги заслуговують Луцькі, так звані “Любартові, великий і малий замки”» [5, с. 35]. Високий замок – Дитинець – має три високі, колись увінчані зубцями, прямокутні вежі. Перша – в'їзна, або «Воротна» – найміцніша, вишуканої архітектури, яка підтримується контрфорсами, висотою не менше 9 сажень (18,9 м). «Воротна вежа являє собою прекрасний, єдиний в своєму роді пам'ятник не лише на Волині, а й далеко за її межами» [5, с. 36]. По двох кутках замкових стін розміщені ще по одній вежі.

О. Мердер відзначав, що вцілілі зубчасті стіни утворюють власними контурами трикутник. Загальна протяжність зовнішніх стін більше ніж 120 сажень (252 м) при товщині в півтора аршина (1 м.), а висота в три сажени (6,3 м) і більше; внутрішня площа замку 55 сажень на 48 (115,5 на 100,8 м). У стінах замку стояла соборна церква Іоанна Богослова із княжими та єпископськими усипальницями [5, с. 36–38].

Замок Окольний (або Дольний) давно розібраний. Збереглися залишки його кам'яних стін. Чотири вежі, швидше всього південні і західні, були кам'яними, інші чотири – дерев'яні. У південно-західній частині острова, на відстані вдвоє більшій від високого замку, стоїть старовинна чотириповерхова вежа висотою понад п'ять сажень (10,5 м). Дослідник вказує, що вона, радше за все, була побудована одночасно із Дитинцем. Він погоджується із висновками О. Левицького, який також проводив дослідження Луцького замку, що це був один комплекс оборонних споруд міста [5, с. 39–40].

О. Мердер не оминув увагою інші давні історичні будівлі Луцька. У межах Окольного замку він згадує церкву Іоанна Богослова, Св. Димитрія, Св. Трійці, Св. Миколая, Покровську Пресвятої

Богородиці, Воздвиження Чесного Животворящого Хреста. На материковій частині міста автор згадав церкву Св. Афанасія, Параскеви Пятниці, Пречистенський монастир, заснований Мстиславом Володимировичем (Мономаховичем) на початку XII ст. Він не зміг встановити місцезнаходження побудованої тим самим князем Феодоровської та пізніших Михайлівської, Рождественської церков, а також Василівського монастиря. За р. Стир біля Красного колись був побудований православний Спаспреображенський монастир [5, с. 41–43].

Автор повідомляє, що в Луцьку були побудовані та багато оздоблені ієзуїтський колегіум, римокатолицький кафедральний костел та десяток чоловічих й жіночих монастирів цієї конфесії. «Із справи київського, подільського і волинського генерал-губернатора видно, що в 1831 р., на час польського повстання, в місті існувало ще п'ять латинських монастирів: бернардинів, боніфратрів, домініканців, кармелітів та тринітарів» [5, с. 43]

Описуючи єврейську синагогу, О. Мердер зазначає, що навіть пізніші прибудови, які спотворюють будову, не заважають побачити прекрасний парапет, прикрашений на його прямолінійних ділянках: короткий – тринадцятьма, довгий – п'ятнадцятьма пілястрами. Сполучає пілястри карниз; між пілястрами місцями збереглися бійниці. Парапет є вищим людського зросту, закриває дах будівлі, висота якої не менше 4 сажені (8,4 м). З огляду на мистецтво, з яким була зроблена і прикрашена споруда, автор вагається, чи була це з самого початку синагога, побудована на кошти євреїв, чи стала нею пізніше. Однак цінність її від того не втрачається [5, с. 40–41].

Пошук та опис на сторінках періодичних видань стародавніх споруд м. Луцька виступали початком процесу дослідження і збереження архітектурних старожитностей, давали змогу ґрунтовніше вивчити минувшину Волині, зокрема політичну й релігійну ситуації у краї.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, періодичні видання громадських товариств Правобережної України останньої третини XIX – початку XX ст. засвідчують, що складовою частиною збереження культурної спадщини волинського краю був опис на їхніх сторінках архітектурних пам'яток. Повідомлення різного інформаційного рівня містять чимало цікавих фактів про старовинні церковні і світські архітектурні будівлі м. Луцька, про минуле міста та культурну спадщину регіону. Популяризація архітектурних пам'яток через періодичні видання громадських товариств заклала фундамент процесу збереження історичної пам'яті народу, відновлення і розвитку національної культури, закликала представників різних поколінь охороняти культурні цінності.

Таким чином, дослідження періодики того часу, внеску науковців, краєзнавців і шанувальників старовини, рівня відповідності наведених у статтях описів та фактів історичним реаліям середньовічного Луцька можуть слугувати орієнтирами в справі подальшої наукової розробки проблеми.

Джерела та література

1. Беляшевский Н. Волинский историко-археологический сборник. Вып. I. Издание распорядительного комитета Волинского церковно-археологического общества. Почаев–Житомир. 1896 г. Рецензия / Н. Беляшевский // Киевская старина. – 1896. – № 11. – С. 52–61.
2. Левицкий О. Луцкая старина / О. Левицкий // Чтения в ИОНЛ. – 1890. – Кн. 5. – Отд. 1. – С. 54–90.
3. Левицкий О. Историческое описание Владимиро-Волинского Успенского храма, построенного в половине XII века князем Мстиславом Изяславичем / О. Левицкий. – К. : [б. и.], 1892. – 92 с.
4. Левицкий О. История одного древнего Волинского храма св. Иоанна Богослова в г. Луцке / О. Левицкий // Чтения в ИОНЛ. – 1903. – Кн. 17. – Отд. 1. – С. 74–77.
5. Мердер А. И. Древности Луцка и его прошлое. Справка (с планом Луцка и 6 иллюстрациями) / А. И. Мердер // Военно-исторический вестник. – 1910. – № 9–10. – С. 35–48.
6. Фотинский О. Обыкновенные люди старой Волины. Из семейной хроники двух поколений фамилии дворян Загоровских, во второй половине XVI в. / О. Фотинский // Волинский историко-археологический сборник. Вып. 2. Издание распорядительного комитета Волинского историко-археологического общества. – Почаев : Типография Почаевской Успенской лавры ; Житомир : Типография и литография М. Дененмана, 1896. – С. 117–195.

Любовь Заец. Описание старинных сооружений Луцка в периодике общественных товариществ Правобережной Украины (последняя треть XIX – начало XX ст.). В статье анализируются публикации в периодических изданиях общественных товариществ Правобережной Украины последней трети XIX – начала XX ст., где приводятся описания светских, оборонительных и церковных архитектурных сооружений г. Луцка. Здесь широко представлены материалы о замке Любарта, церкви Иоанна Богослова, еврейской синагоге, кафедральном католическом костеле Св. Троицы, которые представляют историческую и художественную

ценность. Освещено вклад известных исследователей и краеведов (О. Левицкого, О.Фотинского, О. Мердера) в исследовании истории старинных сооружений Луцка, представлено их описание, акцентируется внимание на вопросах их восстановления и сохранения.

Ключевые слова: Луцк, старинные сооружения, периодические издания, храм, замок.

Zayets Lubov. The Descriptions of the Ancient Buildings of Lutsk in Periodicals of Public Societies in Right-Bank Ukraine (the last third of the 19-th century – the early 20-th century). The article analyzes the published works in periodicals of public societies of the right -bank Ukraine in the last third of the 19-th century– the early 20-th century. These published works provide reviews of secular, defensive and ecclesiastical architectural monuments in Lutsk. The article provides the wide information about the Lubart's castle, the Cathedral of St. John the Divine, the Jewish Synagogue, the Roman Catholic Church of the Holy Trinity, which represent the historical and artistic value. The contribution of famous explorers and ethnographers (O. Levytsky, O. Fotynsky, O. Merder) to the historical study of the ancient buildings of Lutsk is elucidated in the article. The detailed description of the monuments is given here. The article focuses attention on the issues of their restoration and preservation.

Key words: Lutsk, the ancient buildings, a periodical, a church, a castle.

Стаття надійшла до редколегії
18.06.2013 р.

УДК 394.2(477.82)

Надія Ковальчук

Локальна специфіка традиційних звичаїв та обрядів великоднього циклу на Волинському Поліссі (за польовими матеріалами Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф, зібраними в Камінь-Каширському р-ні Волинської обл.)

На основі виділення в обрядових явищах притаманних їм структурних елементів (акціональних, вербальних, предметних, темпоральних, персональних) і порівняльного аналізу їх варіативності визначено західно-поліські варіанти звичаїв та обрядів великоднього циклу на прикладі Камінь-Каширського району Волинської області.

Ключові слова: календарний обряд, звичай, традиція, великодній цикл, Волинське Полісся.

Постановка наукової проблеми та її значення. Календарна обрядовість як органічна складова частина традиційного побуту українців – цінне джерело для осмислення закономірностей культурно-історичного розвитку нації. Як вияв традиційного народного розуміння світобудови, циклів природи й людського життя вона з давніх часів була невід'ємним компонентом системи народної духовної культури.

Одне з першочергових завдань вітчизняної етнологічної науки – ґрунтовне та всебічне вивчення етнокультури регіонів з урахуванням їхньої специфіки. Тож виявлення локальних відмінностей та ареальних зв'язків у термінології, структурі й семантиці системи свят окремих слов'янських регіонів є важливим аспектом дослідження й народного календаря. Ретельне вивчення календарних звичаїв та обрядів, з'ясування місцевих особливостей традиційної обрядовості й ареалів локалізації її специфічних компонентів сприятиме визначенню внутрішнього субетнографічного районування Українського Полісся.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Ареальні дослідження етнокультури Полісся в другій половині ХХ ст. дійснювалися вченими Інституту слов'янознавства та балканістики Російської АН С. Толстою, Л. Виноградовою, Т. Агапкіною й ін. Відзначаючи вагомість результатів роботи російських учених у плані ареальних досліджень Полісся, зазначимо, що проблематика поліської календарної обрядово-звичаєвої культури розглядалася, передусім, із погляду загальнослов'янського контексту.